

Directe buitenlandse investeringen en handel – een schets

Ahmed Boutorat en Marcel van den Berg

projectnummer 302676
EBH/Heerlen
juni 2017

samenvatting In deze notitie wordt een beschrijvende analyse gemaakt van de populatie Nederlandse ondernemingen met directe buitenlandse investeringen en de wijze waarop het investeringsgedrag van ondernemingen zich verhoudt tot handelspatronen. De belangrijkste bevindingen kunnen als volgt worden samengevat:

- Ongeveer één procent van de ondernemingen investeert in het buitenland. Dit komt neer op 14.000 ondernemingen die samen 47.000 deelnemingen hebben in het buitenland.
- Het vermoeden bestaat dat Bijzondere Financiële Instellingen in veel van de gepresenteerde cijfers een diffuse rol spelen.
- In de groothandel wordt het vaakst geïnvesteerd in het buitenland.
- Gezamenlijk zijn ondernemingen met buitenlandse investeringen goed voor bijna de helft van de Nederlandse goederenhandel.
- Duitsland en België zijn de belangrijkste bestemmingslanden, 13 procent van de deelnemingen is gevestigd in landen die het IMF als offshore financial center aanmerkt.
- Het zmkb richt zich vooral op nabije Europese markten, het grootbedrijf heeft een meer diverse investeringsportefeuille en investeert relatief vaker in OFCs.
- Handel die gepaard gaat met investeringen in hetzelfde land betreft relatief vaak goederen voor intermediair verbruik, dit zou kunnen duiden op verticale integratie van productieketens. Dit zien we vooral bij investeringen in lage- en middeninkomenslanden.
- Op de belangrijkste bestemmingsmarkten is 40-60 van de ondernemingen die ter plekke investeren ook actief als importeur en/of exporteur. 70 procent van de ondernemingen die in China investeren importeren ook uit China.
- Gecombineerde investerings- en handelsrelaties zijn op korte termijn stabiel. Als er sprake is van mutaties lijkt het zo te zijn dat de investering meestal de handel volgt.
- In typische industriële sectoren gaan investeringen in een specifiek buitenland relatief vaak gepaard met handel. De transportmiddelenindustrie valt in dit verband op. Dit zou kunnen samenhangen met het mondiaal opknippen van productieketens.

trefwoorden buitenlandse investeringen, goederenhandel, globalisering, internationalisering

1. Inleiding

De forse groei van grensoverschrijdende kapitaalstromen is een belangrijk kenmerk van (financiële) globalisering. Buitenlandse investeringen vormen een belangrijk onderdeel van deze grensoverschrijdende kapitaalstromen, maar zijn tot op heden vanwege databeperkingen onderbelicht gebleven ten opzichte van de handelsstromen in de onderzoeksportefeuille op het thema globalisering van het CBS.¹ Sinds enige tijd beschikt het CBS over gegevens over deelnemingen van Nederlandse ondernemingen in het buitenland op het niveau van de individuele onderneming. De broninformatie van deze gegevens is afkomstig uit de vennootschapsbelasting. Deze gegevens zijn in het verleden al vaker benut voor onderzoek, maar zijn recentelijk geactualiseerd. Op dit moment is een tijdreeks beschikbaar op ondernemingsniveau voor de jaren 2010-2014 waarbij per buitenland het aantal deelnemingen van de onderneming is vastgelegd.²

Deze verrijkte microdata (data op het niveau van de individuele onderneming) bieden de mogelijkheid om de investeringsdimensie van internationaal ondernemen te combineren met informatie over handelsstromen van ondernemingen (import en export). Dit maakt het mogelijk de interactie tussen handels- en investeringsgedrag van ondernemingen in kaart te brengen. Welke geografische patronen zien we in het investeringsgedrag van ondernemingen? In welke mate importeren bedrijven uit of exporteren zij naar landen waar zij deelnemingen hebben? Zien we dat ondernemingen eerst gaan exporteren naar een buitenland en in een later stadium besluiten tot investeren? Of werkt het andersom; investeert een bedrijf bijvoorbeeld eerst in een verkoopfiliaal alvorens te gaan exporteren naar de deelneming die de producten vervolgens lokaal afzet? In welke mate gaan import en buitenlandse investeringen samen; wat voor goederen importeren Nederlandse bedrijven uit landen waar zij een deelneming hebben? Gaat het vooral om intermediaire inputs of om consumptiegoederen? Is er sprake van een verschil tussen (groepen) landen?³

Deze en andere vragen komen in deze onderzoeksnotitie in beschrijvende zin aan bod. De in deze notitie gepresenteerde cijfers schetsen een beeld van de samenhang tussen buitenlandse investeringen, bedrijfskenmerken en handelspatronen; om robuustere uitspraken te kunnen doen over de verbanden tussen deze grootheden is verdiepend econometrisch onderzoek noodzakelijk. Deze notitie moet derhalve gezien worden als eerste stap in een meerjarige onderzoekslijn op dit onderwerp.

In paragraaf 2 maken we eerst een schets van de populatie investerende ondernemingen in Nederland en combineren we de investeringsdimensie met de (internationale) handelsdimensie. Paragraaf 3 biedt een aantal ideeën voor diepgravender vervolgonderzoek. Ten slotte bespreken we in paragraaf 4 kort de gebruikte databronnen en de daarop gedane databewerkingen.

¹ De Nederlandsche Bank (DNB) maakt de statistieken over buitenlandse investeringen. DNB heeft echter geen microdatabestand dat voor ieder bedrijf in Nederland laat zien of het buitenlandse investeringen heeft, omdat DNB alleen de allergrootste investeerders nodig heeft om de benodigde statistieken samen te stellen.

² Informatie over de waarde van de deelneming is wel beschikbaar in ruwe vorm, maar (nog) niet geschikt gemaakt voor onderzoeksdoeleinden.

³ Een kanttekening die we bij deze beschrijvende analyses moeten maken is dat onbekend is of handel met een land waar de Nederlandse moeder een deelneming bezit betrekking heeft op 'intra-concern'-handel of niet. Deze context is van belang om in gedachten te houden bij de interpretatie van de bevindingen gepresenteerd in deze notitie.

2. Schets van ondernemingen met directe buitenlandse investeringen

2.1 Ondernemingen met buitenlandse investeringen

De aantallen ondernemingen met investeringen in het buitenland zijn relatief klein; ongeveer 1 procent van de Nederlandse ondernemingen heeft één of meerdere deelnemingen in het buitenland (Tabel 1).⁴ Dit komt neer op ruim 14.000 ondernemingen (op een totaal van 1,6 miljoen) die gezamenlijk bijna 47.000 deelnemingen hadden in het buitenland in 2014. Het aandeel ondernemingen met buitenlandse investeringen daalt licht in de tijd. Dit betekent dat het aantal ondernemingen met buitenlandse deelnemingen in een lager tempo groeit dan het aantal ondernemingen in het algemeen. Dat is niet verwonderlijk; de groei zit vooral bij de kleine bedrijven (bijvoorbeeld zzp'ers) en die hebben zelden buitenlandse investeringen.

In absolute zin zien we dat vooral het zelfstandig midden- en kleinbedrijf (zmkb) buitenlandse deelnemingen aanhoudt, maar in relatieve zin gebeurt dit veel vaker door het grootbedrijf. Krap 1 procent van de ondernemingen behoort tot het grootbedrijf, maar samen zijn zij goed voor een vijfde van het aantal ondernemingen met buitenlandse investeringen. De gemiddelde zmkb'er met buitenlandse deelnemingen heeft krap twee deelnemingen in het buitenland tegen ruim 8 van het grootbedrijf.

Tabel 1 Ondernemingen met buitenlandse investeringen

	2010	2011	2012	2013	2014
<i>in procenten</i>					
<i>met buitenlandse investeringen</i>					
zmkb	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7
grootbedrijf	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
aantal ondernemingen	13.679	14.272	14.280	14.354	14.472
<i>zonder buitenlandse investeringen</i>					
zmkb	98,3	98,2	98,3	98,3	98,3
grootbedrijf	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8
aantal ondernemingen	1.245.078	1.305.084	1.391.464	1.549.416	1.599.165
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 2 laat zien dat dochterbedrijven van buitenlandse multinationals (die tot het grootbedrijf worden gerekend) goed zijn voor 15 procent van de ondernemingen met buitenlandse deelnemingen in 2014, terwijl zij in de totale populatie 0,7 procent van de ondernemingen vormen. Bij het 'traditioneel' grootbedrijf is dit beeld nog geprononceerder; 0,1 procent van de ondernemingen is goed voor 5,4 procent van de ondernemingen met deelnemingen in het buitenland. Binnen het zmkb zien we een vergelijkbaar beeld; grotere ondernemingen representeren een groter deel van de ondernemingen met buitenlandse investeringen. Dit is goed zichtbaar in de vierde kolom van Tabel 2, daar zien we dat 0,4 procent van de zmkb'ers met 1

⁴ De microdata omtrent buitenlandse investeringen worden samengesteld op het niveau van ondernemingsgroepen (OG) in plaats van de voor dit type onderzoek meer gebruikelijke bedrijfseenheid (BE). Zie paragraaf 4 voor een toelichting. Omwille van de leesbaarheid gebruiken we de term onderneming daar waar het gaat om ondernemingsgroepen.

werkzame persoon deelnemingen in het buitenland heeft oplopend naar 17,1 procent van de zmkb'ers met maximaal 249 werkzame personen. Bij het traditioneel grootbedrijf is dit percentage 28,3 procent.

Tabel 2 Ondernemingen met buitenlandse investeringen naar grootteklasse (2014)

	verdeling over grootteklassen (kolom)		verdeling binnen grootteklassen (rij)	
	met investeringsen	zonder investeringsen	met investeringsen	zonder investeringsen
<i>zmkb</i>				
1 wp	33,3	77,0	0,4	99,6
2-9 wp	18,5	19,2	0,9	99,1
10-49 wp	18,8	2,7	6,0	94,0
50-249 wp	9,5	0,4	17,1	82,9
<i>grootbedrijf</i>				
1-249 wp (dochterbedrijven)	14,5	0,7	16,6	83,4
250+ wp	5,4	0,1	28,3	71,7
totaal	100,0	100,0		

De meeste ondernemingen met buitenlandse investeringen zijn actief in de groothandel, gevolgd door financiële instellingen en management- en technisch advies waar holding- en conserndiensten onder ressorteren. In het algemeen valt op dat het overwegende deel van de ondernemingen met buitenlandse investeringen zich in dienstensectoren bevindt. Dit is met name voor de confrontatie van investeringspatronen met patronen in de goederenhandel een belangrijke observatie. In relatieve zin komt investeren in het buitenland het vaakst voor in de farmaceutische industrie en in de raffinage, chemie en kunststof. In de farmaceutische industrie heeft 1 op de 6 ondernemingen deelnemingen in het buitenland. In de raffinage, chemie en kunststofindustrie is dat 1 op de 8. In de landbouw, de detailhandel en de bouw zien we logischerwijs relatief weinig ondernemingen met buitenlandse investeringen. Hun activiteiten zijn nu eenmaal vaker op het binnenland gericht. Wellicht minder voor de hand liggend is dat ook in de bedrijfstak reclame en design relatief weinig ondernemingen met buitenlandse deelnemingen opereren. Dit komt wellicht omdat deze bedrijfstak gekenmerkt wordt door relatief kleine bedrijven (zie Tabel 4) die, gegeven de aard van hun activiteiten, zonder grensoverschrijdende ondernemingsstructuren ook relatief eenvoudig internationaal kunnen opereren.

Tabel 4 laat zien dat de groep allerkleinste ondernemingen (1 wp) in Tabel 2 vooral wordt gevormd door kleine ondernemingen in de financiële sector en het management- en technisch advies (waar ook holdings en conserndiensten onder vallen). Zeer waarschijnlijk gaat het hier voor een deel om zogeheten *Bijzondere Financiële Instellingen* (BFI's).⁵ BFI's blijven deels buiten het aan het ABR gekoppelde deel van de microdata omdat zij niet voldoen aan het criterium van de substantiële inzet van productiemiddelen en/of het genereren van omzet. Niettemin is het aannemelijk dat een deel van de ondernemingen dat wel voldoet aan dit criterium de facto opereert als BFI en derhalve in de hier gepresenteerde tabellen opduikt met substantiële aantallen deelnemingen. Dit gegeven is

⁵ De Nederlandsche Bank (DNB) definieert BFI's als "ondernemingen of instellingen, ongeacht de rechtsvorm, welke ingezetenen zijn en waarin niet-ingezetenen, direct of indirect, via aandelenkapitaal of anderszins deelnemen en die tot doel hebben, of zich in belangrijke mate bezighouden met, het ontvangen van middelen van niet-ingezetenen en het doorbetalen daarvan aan niet-ingezetenen. DNB voegt daaraan toe dat "als bijzondere kenmerken van BFI's hierin worden genoemd: weinig of geen werknemers, weinig of geen productieactiviteit, (vrijwel) geen fysieke aanwezigheid".

eerder gesignaleerd door Mounir et al (2016).⁶ Zij lieten voor het verslagjaar 2012 en 2013 zien dat toepassing van een extra criterium op basis van een combinatie van rechtsvorm, aantal werkzame personen en omvang van de investeringen tot gevolg had dat een aantal bedrijven met veel investeringen van het zmkb naar het grootbedrijf verplaatst kan worden. Niettemin is het gevolg voor de in deze notitie gepresenteerde analyses naar alle waarschijnlijkheid beperkt, aangezien de focus ligt op de combinatie van de investeringsdimensie met de dimensie internationale goederenhandel. Deze laatste is bij de groep BFI's naar het zich laat aanzien zeer bescheiden.

Tabel 3 Ondernemingen met buitenlandse investeringen naar bedrijfstak (2014)

	verdeling over bedrijfstakken (kolom)		verdeling binnen bedrijfstakken (rij)	
	met investeringen	zonder investeringen	met investeringen	zonder investeringen
Landbouw, bosbouw en visserij	2,0	4,6	0,4	99,6
Delfstoffenwinning, water, energie en afval	1,2	0,2	5,4	94,6
Voedingsmiddelen-, en tabakindustrie	1,2	0,3	3,2	96,8
Textiel-, kleding-, en lederindustrie	0,6	0,3	1,8	98,2
Hout- en bouwmaterialenindustrie	0,7	0,3	2,2	97,8
Papier en grafische industrie	0,6	0,3	2,0	98,0
Raffinaderijen, chemie en kunststof	1,8	0,1	12,3	87,7
Farmaceutische industrie	0,2	0,0	16,7	83,3
Metaalindustrie	1,8	0,7	2,3	97,7
Elektrotechnische en machine- industrie	3,5	0,3	8,7	91,3
Transportmiddelenindustrie	0,6	0,1	3,9	96,1
Overige industrie en reparatie	1,5	1,8	0,7	99,3
Bouwnijverheid	3,5	9,7	0,3	99,7
Detailhandel en horeca	4,2	17,7	0,2	99,8
Groothandel	21,7	5,2	3,6	96,4
Vervoer en opslag	4,8	2,3	1,8	98,2
Informatie en communicatie	6,7	5,2	1,2	98,8
Financiële instellingen	18,7	5,8	2,8	97,2
Overige zakelijke dienstverlening	6,6	6,4	0,9	99,1
Management- en technisch advies	12,8	13,2	0,9	99,1
Speur- en ontwikkelwerk	0,8	0,2	2,8	97,2
Reclame, design en overige diensten	2,4	6,3	0,3	99,7
Overheid, onderwijs, zorg en publieke dienstverlening	2,3	18,9	0,1	99,9
Overige diensten	0,0	0,0	0,0	100,0
Totaal	100,0	100,0		

⁶ Mounir, A., M. van den Berg en I. Van Beveren (2016). Aandeel mkb in buitenlandse handel in goederen en investeringen: een vervolgonderzoek. CBS: Den Haag/Heerlen.

Tabel 4 Ondernemingen met buitenlandse investeringen naar bedrijfstak en grootteklasse (2014)

verdeling over grootteklasse (rij)	zmkb				grootbedrijf		totaal
	1 wp	2-9 wp	10-49 wp	50- 249 wp	1-249 wp (dochter- bedrijven)	250+ wp	
<i>in procenten</i>							
Landbouw, bosbouw en visserij	29,2	31,6	24,4	8,6	2,7	3,4	100,0
Delfstoffenwinning, water, energie en afval	22,0	17,3	17,9	7,7	19,6	15,5	100,0
Voedingsmiddelen-, en tabakindustrie	6,8	7,4	13,6	30,1	14,8	27,3	100,0
Textiel-, kleding-, en lederindustrie	9,4	17,6	36,5	20,0	9,4	7,1	100,0
Hout- en bouwmaterialenindustrie	12,5	9,4	25,0	22,9	10,4	19,8	100,0
Papier en grafische industrie	8,8	14,3	23,1	24,2	16,5	13,2	100,0
Raffinaderijen, chemie en kunststof	5,6	10,5	24,7	17,2	27,0	15,0	100,0
Farmaceutische industrie	6,1	21,2	21,2	9,1	30,3	12,1	100,0
Metaalindustrie	6,8	8,7	31,1	29,9	12,9	10,6	100,0
Elektrotechnische en machine- industrie	8,7	11,2	27,8	26,2	17,1	9,1	100,0
Transportmiddelenindustrie	10,6	7,1	21,2	18,8	24,7	17,6	100,0
Overige industrie en reparatie	11,8	12,8	33,2	15,6	20,9	5,7	100,0
Bouwnijverheid	25,8	20,4	25,0	16,9	6,2	5,8	100,0
Detailhandel en horeca	18,3	22,0	23,5	13,2	10,0	13,1	100,0
Groothandel	18,0	23,9	26,6	8,6	20,0	2,9	100,0
Vervoer en opslag	13,1	15,6	24,3	20,8	15,8	10,5	100,0
Informatie en communicatie	23,3	19,8	26,9	9,0	16,0	5,1	100,0
Financiële instellingen	70,7	12,0	2,3	0,4	13,6	1,0	100,0
Overige zakelijke dienstverlening	33,8	19,8	15,7	11,9	10,6	8,3	100,0
Management- en technisch advies	52,1	20,9	11,0	4,2	9,2	2,6	100,0
Speur- en ontwikkelwerk	22,0	16,5	34,9	4,6	18,3	3,7	100,0
Reclame, design en overige diensten	29,0	21,4	23,5	5,3	18,2	2,6	100,0
Overheid, onderwijs, zorg en publieke dienstverlening	31,8	26,1	21,5	7,9	7,3	5,5	100,0
Overige diensten	

In Tabel 5 is in beeld gebracht in hoeverre ondernemingen met investeringen in het buitenland eveneens actief zijn in de internationale handel in goederen (niet noodzakelijkerwijs met het land waar de deelneming gevestigd is). Ongeveer veertig procent van de ondernemingen met buitenlandse deelnemingen handelt niet in goederen met het buitenland. Dit lijkt veel, maar (1) in de Nederlandse ondernemingenpopulatie zonder buitenlandse investeringen ligt dit percentage aanzienlijk hoger met 90 procent en (2) de cijfers betreffen alleen goederenhandel en ruim de helft van de ondernemingen met buitenlandse investeringen is actief in dienstensectoren waar

redelijkerwijs veel minder vaak goederenhandel te verwachten valt (zie Tabel 3). Van de ondernemingen die wel actief zijn in de goederenhandel is het grootste deel zowel importeur als exporteur; 40-45 procent van de ondernemingen met deelnemingen in het buitenland is two-way trader. Deze cijfers worden logischerwijs gedomineerd door het zmkb. In het grootbedrijf zien we dat slechts 20-25 procent van de ondernemingen niet actief is in de internationale goederenhandel terwijl het percentage two-way traders op 60-65 procent ligt. Gezamenlijk zijn ondernemingen met investeringen in het buitenland goed voor bijna de helft van de totale Nederlandse import en export van goederen.

Tabel 5 Ondernemingen met buitenlandse investeringen naar handelsstatus

	2010	2011	2012	2013	2014
<i>in procenten</i>					
<i>zmkb</i>					
non-trader	46,3	44,2	44,1	45,3	47,6
importeur	6,4	6,3	5,9	12,1	10,6
exporteur	9,5	10,3	10,5	5,3	6,0
two-way trader	37,9	39,2	39,6	37,3	35,7
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>grootbedrijf</i>					
non-trader	21,6	21,2	20,9	21,6	24,4
importeur	9,6	10,3	10,3	15,4	13,9
exporteur	4,3	4,9	4,4	3,0	3,2
two-way trader	64,5	63,6	64,4	60,0	58,5
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>alle ondernemingen</i>					
non-trader	41,3	39,2	39,2	40,5	43,0
importeur	7,0	7,2	6,8	12,8	11,3
exporteur	8,5	9,1	9,2	4,9	5,5
two-way trader	43,3	44,5	44,8	41,9	40,3
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Het vermoeden dat het percentage non-traders aanzienlijk lager ligt als we inzoomen op bedrijfstakken waar vooral in goederen wordt gehandeld wordt bevestigd in Tabel 6. Voor de getoonde bedrijfstakken geldt dat 1 op de 6 ondernemingen met buitenlandse investeringen geen goederenhandel rapporteert en veruit het grootste deel dus wel. Daarbij zijn de percentages non-traders relatief hoog in de bouw en de detailhandel evenals in de sectoren landbouw en delfstoffenwinning. In typische industriële bedrijfstakken liggen de percentages non-traders over het algemeen tussen de 5 en 7 procent. Uitschieters zijn de voedingsmiddelen-, metaal- en machine-industrie en de raffinage met percentages two-way traders van tegen de 90 procent.

Tabel 6 Ondernemingen met buitenlandse investeringen naar handelsstatus (2014)

		non- trader	impor- teur	expor- teur	two- way trader	totaal
Landbouw, bosbouw en visserij	met inv.	32,3	7,9	10,0	49,8	100
	zonder inv.	89,2	4,9	3,1	2,7	100
Delfstoffenwinning, water, energie en afval	met inv.	30,4	18,5	5,4	45,8	100
	zonder inv.	82,0	8,2	2,5	7,3	100
Voedingsmiddelen-, en tabakindustrie	met inv.	5,7	4,0	1,1	89,2	100
	zonder inv.	75,7	11,0	1,9	11,5	100
Textiel-, kleding-, en lederindustrie	met inv.	5,9	4,7	2,4	87,1	100
	zonder inv.	80,6	9,4	2,0	8,0	100
Hout- en bouwmaterialenindustrie	met inv.	9,4	8,3	3,1	79,2	100
	zonder inv.	73,8	14,8	2,7	8,7	100
Papier en grafische industrie	met inv.	13,2	4,4	4,4	78,0	100
	zonder inv.	77,3	7,7	4,9	10,1	100
Raffinaderijen, chemie en kunststof	met inv.	4,5	4,9	0,7	89,9	100
	zonder inv.	39,6	14,3	6,0	40,1	100
Farmaceutische industrie	met inv.	18,2	9,1	3,0	69,7	100
	zonder inv.	41,8	18,2	9,7	30,3	100
Metaalindustrie	met inv.	5,7	6,8	1,1	86,4	100
	zonder inv.	74,4	9,0	5,0	11,5	100
Elektrotechnische en machine-industrie	met inv.	6,5	3,5	2,6	87,4	100
	zonder inv.	52,9	11,2	6,2	29,7	100
Transportmiddelenindustrie	met inv.	10,6	2,4	4,7	82,4	100
	zonder inv.	68,4	11,2	5,5	15,0	100
Overige industrie en reparatie	met inv.	11,8	12,8	0,9	74,4	100
	zonder inv.	85,1	7,6	2,4	4,9	100
Bouwnijverheid	met inv.	42,1	20,8	3,6	33,5	100
	zonder inv.	94,9	3,4	0,9	0,7	100
Detailhandel en horeca	met inv.	26,3	19,9	2,8	51,1	100
	zonder inv.	86,5	10,9	0,9	1,7	100
Groothandel	met inv.	14,1	9,1	3,7	73,1	100
	zonder inv.	57,5	16,4	5,6	20,5	100

De geografische spreiding van deelnemingen is sterk vergelijkbaar met die van de Nederlandse goederenhandel. Duitsland en België zijn veruit de meest prominente bestemmingslanden; 1 op de 8 buitenlandse deelnemingen is in Duitsland gevestigd en 1 op de 10 in België. Het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en de Verenigde Staten completeren de top-5 met ieder 4-5 procent van het totaal. De top-5 van bestemmingslanden ziet er daarmee hetzelfde uit voor buitenlandse investeringen als voor goederenhandel. In de top-10 vallen Zwitserland en Hong Kong op; dit hangt vermoedelijk mede samen met het gunstige belastingklimaat in beide landen, waardoor zij als bestemming hoger op de lijst staan bij de investeringen dan bij de export. In totaal is 13,6 procent

van de buitenlandse deelnemingen van Nederlandse ondernemingen gevestigd in landen die door het IMF als 'offshore financial center' (OFC) worden aangemerkt.⁷

Tabel 7 Deelnemingen naar bestemmingsland (2014)⁸

	alle ondernemingen		grootbedrijf		zmkb	
1	Duitsland	12,7	Duitsland	7,2	Duitsland	18,5
2	België	10,1	België	6,7	België	13,7
3	Verenigd Koninkrijk	5,5	Verenigd Koninkrijk	5,5	Verenigd Koninkrijk	5,6
4	Frankrijk	4,4	Frankrijk	4,5	Verenigde Staten	5,6
5	Verenigde Staten	4,3	Verenigde Staten	3,2	Frankrijk	4,4
6	Polen	3,6	Polen	3,2	Polen	4,1
7	Spanje	3,6	Spanje	3,2	Spanje	4,0
8	Zwitserland	2,4	Italië	3,1	Hong Kong	2,5
9	Italië	2,3	Zwitserland	2,6	Roemenië	2,3
10	Hong Kong	2,2	China	2,3	Zwitserland	2,1
11	Roemenië	2,0	Brazilië	2,2	Tsjechië	1,7
12	Tsjechië	1,9	Tsjechië	2,2	Italië	1,6
13	China	1,8	Rusland	2,1	Curaçao	1,4
14	Rusland	1,5	India	1,9	Hongarije	1,3
15	Brazilië	1,5	Hong Kong	1,9	China	1,2
16	India	1,5	Mexico	1,8	Turkije	1,2
17	Hongarije	1,4	Zweden	1,7	Luxemburg	1,1
18	Turkije	1,4	Singapore	1,7	Canada	1,1
19	Zweden	1,4	Roemenië	1,6	India	1,0
20	Singapore	1,3	Turkije	1,6	Zweden	1,0
21	Luxemburg	1,2	Hongarije	1,5	Rusland	0,9
22	Canada	1,2	Australië	1,5	Singapore	0,9
23	Mexico	1,1	Luxemburg	1,3	Zuid-Afrika	0,9
24	Australië	1,1	Ierland	1,3	Cyprus	0,8
25	Zuid-Afrika	1,0	Denemarken	1,3	Portugal	0,8
26	Denemarken	1,0	Canada	1,3	Oostenrijk	0,8
27	Oostenrijk	1,0	Oostenrijk	1,2	Slowakije	0,8
28	Portugal	0,9	Zuid-Afrika	1,2	Brazilië	0,7
29	Ierland	0,9	Oekraïne	1,1	Denemarken	0,7
30	Cyprus	0,9	Japan	1,1	Bulgarije	0,7
	overige landen	21,7	overige landen	26,7	overige landen	14,8
	land onbekend	1,2	land onbekend	0,5	land onbekend	1,8
	totaal	46.974	totaal	24.102	totaal	22.872

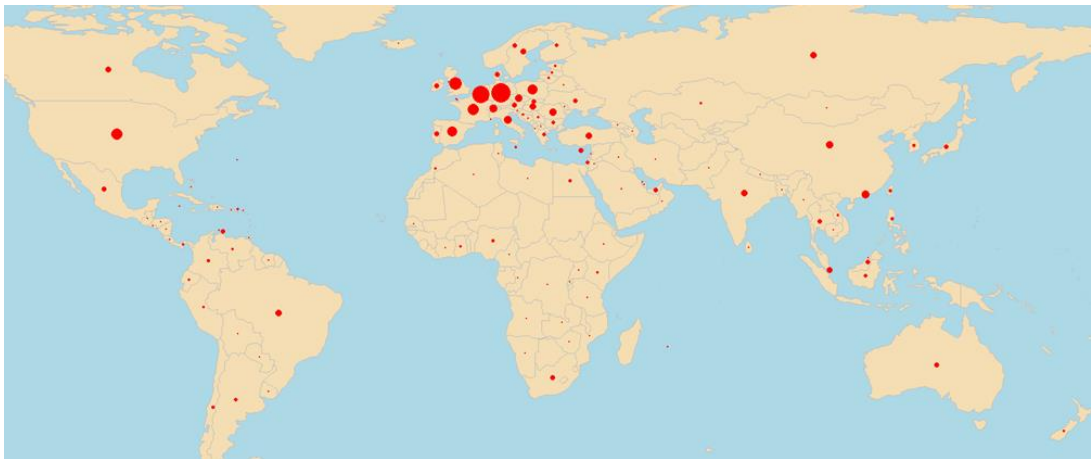
⁷ Daar waar in deze notitie wordt gesproken over bestemmingen met een gunstig belastingklimaat wordt bedoeld op landen die door het IMF zijn aangemerkt als *offshore financial center*.

⁸ Deze tabel laat het aantal deelnemingen zien, waar de eerder getoonde tabellen uitgingen van het aantal ondernemingen. Dit betekent dat één onderneming met vijf deelnemingen in Duitsland in deze tabel vijf keer wordt meegeteld en in eerdere tabellen één keer.

Wat opvalt in de geografische spreiding onderscheiden naar zmkb en grootbedrijf is dat de concentratie in het zmkb aanzienlijk groter is. De top-5 bestemmingen van het zmkb is goed voor 47 procent van alle buitenlandse deelnemingen, terwijl dit bij het grootbedrijf 27 procent is. De hoge posities van Hong Kong (8ste) en Curaçao (13de) vallen op. Dit hangt vermoedelijk samen met belastingoverwegingen. Vergeleken met het grootbedrijf zijn complexere markten zoals China, Rusland en Brazilië minder in trek als bestemming bij het zmkb.

Het beeld dat spreekt uit Tabel 7 heeft uiteraard enkel betrekking op het deel van de buitenlandse deelnemingen van Nederlandse ondernemingen dat gekoppeld kan worden aan het Algemeen Bedrijven Register (ABR).⁹ Toch is van het deel dat gerapporteerd wordt door fiscale nummers die niet koppelen aan het ABR wel bekend in welke landen hun deelnemingen gevestigd zijn. In 2014 ging dit om ruim 26.000 deelnemingen. De verdeling naar bestemmingsland lijkt op die van het deel dat wel koppelt; 8 landen staan bij beide deelpopulaties in de top-10. Ook het aandeel van OFC's in het aantal deelnemingen is met 13,4 procent sterk vergelijkbaar.

Figuur 1 Aantal deelnemingen naar bestemmingsland (2014)¹⁰

Figuur 2 Aantal deelnemingen naar bestemmingsland (geschaald naar bbp bestemmingsland, 2014)¹¹

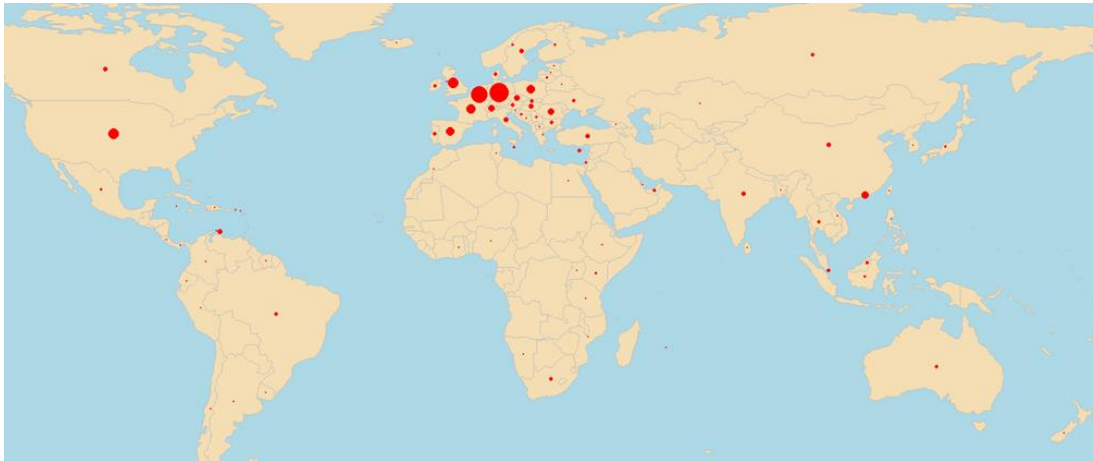
⁹ Zie paragraaf 4 voor een toelichting

¹⁰ Alleen bestemmingslanden waar opgeteld minstens tien Nederlandse ondernemingen deelnemingen hebben zijn getoond in de figuur.

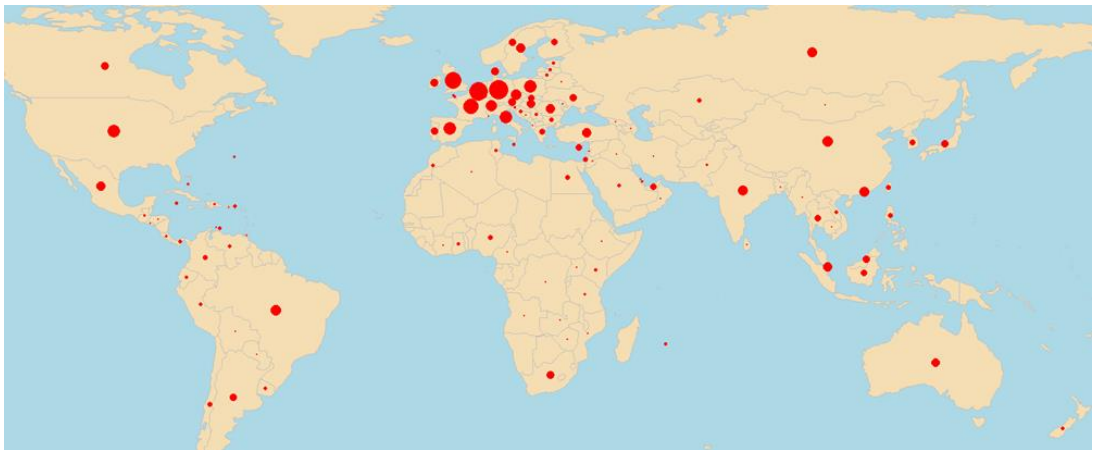
¹¹ Zie voetnoot 10

Figuur 1, Figuur 3 en Figuur 4 bieden een grafische weergave van Tabel 7. Duidelijk zichtbaar is dat zmkb'ers die investeren over de grens het vooral relatief dicht bij huis zoeken. Het zwaartepunt ligt voor deze groep heel duidelijk in de EU. Als zij het buiten Europa zoeken is dat vrijwel uitsluitend op grote en/of ontwikkelde markten zoals de Verenigde Staten, China en Hong Kong. Bij het grootbedrijf is het beeld aanzienlijk meer divers. Nog steeds is Europa logischerwijs de meest prominente bestemming, maar ook buiten Europa zien we aanzienlijke massa in met name Noord-Amerika, Latijns-Amerika, Oost-Azië en Australië. Vooral Afrika en in mindere mate het Midden-Oosten steekt daar schril bij af.

Figuur 3 Aantal deelnemingen van het Nederlands zmkb naar bestemmingsland (2014)¹²

Figuur 4 Aantal deelnemingen van het Nederlands grootbedrijf naar bestemmingsland (2014)¹³

Figuur 2 biedt een andere representatie van de gegevens uit Figuur 1. In deze figuur is het aantal deelnemingen van Nederlandse ondernemingen geschaald naar het bbp van het bestemmingsland. Dit heeft effectief tot gevolg dat het zwaartepunt op de kaart verschuift van Europa naar bestemmingen die om belastingtechnische redenen aantrekkelijk zijn voor Nederlandse ondernemingen. Deze bestemmingen zijn dus niet zozeer in absolute aantallen deelnemingen belangrijk, maar relatief naar de omvang van de lokale economie wel. De eerder genoemde OFC's duiken hier prominent op; Curaçao en de Britse Maagdeneilanden voorop, maar ook de

¹² Zie voetnoot 10

¹³ Zie voetnoot 10

Kaaimaneilanden, Aruba en Sint Maarten staan hoog op de lijst.¹⁴ Sowieso zien we hier ook het koloniale verleden terug in relatieve belang van Bonaire en Suriname. Binnen Europa zien we ook een verschuiving van het zwaartepunt naar bestemmingen met een gunstig belastingklimaat zoals Cyprus, Gibraltar, Guernsey en Malta.

2.2 Buitenlandse investeringen en goederenhandel

In de rest van deze notitie gaan we nader in kaart brengen hoe het investeringsgedrag van Nederlandse ondernemingen zich verhoudt tot hun handelspatronen. We richten ons daarbij met name op het jaar 2014, omdat vanaf 2013 de verbijzondering van de goederenhandel naar land verder verbeterd is, waardoor een completer beeld van de handel beschikbaar is vanaf dat jaar.¹⁵

Tabel 8 Samenstelling van de goederenhandel naar inkomensniveau van de handels- en investeringspartner

2014	wel buitenlandse investeringen			geen buitenlandse investeringen		
	Laag & middel-laag	Middel-hoog	Hoog	Laag & middel-laag	Middel-hoog	Hoog
<i>in procenten</i>						
importwaarde	61,0	60,8	42,0	55,7	70,8	44,0
exportwaarde	39,0	39,2	58,0	44,3	29,2	56,0
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 8 laat in dit verband zien hoe de handel van ondernemingen is opgebouwd onderscheiden naar het inkomensniveau van de handelspartner en het wel of niet hebben van deelnemingen ter plaatse.¹⁶ De achterliggende gedachte is dat het denkbaar is dat bedrijven die investeren in lagelonenlanden vooral importeren uit die landen. De hypothese zou dan zijn dat bedrijven investeren in een productiefaciliteit om te kunnen profiteren van de lage productiekosten en vervolgens de productie importeren om in Nederland af te zetten. Tabel 8 biedt geen eenduidig beeld. We zien dat de handel met hoge-inkomenslanden wordt gekarakteriseerd door een grotere exportcomponent, maar dit lijkt niet samen te hangen met het wel of niet aanhouden van investeringen in het bestemmingsland. Ondernemingen met deelnemingen in lage-inkomenslanden hebben een handelsportefeuille die iets sterker leunt op import uit die landen dan ondernemingen zonder deelnemingen ter plaatse. Tegelijkertijd zien we het omgekeerde beeld bij de middelhoge-inkomenslanden, waar bijvoorbeeld China toe behoort.

Tabel 9 toont de samenstelling van de handel in termen van *Broad Economic Categories* van de Verenigde Naties onderscheiden naar ondernemingen die wel en geen buitenlandse investeringen aanhouden. Deze classificatie aggregeert de goederenhandel in drie groepen: (1) kapitaalgoederen, (2) goederen voor intermediair verbruik en (3) goederen voor finale consumptie. Wat opvalt is dat wanneer de handel gepaard gaat met investeringen in hetzelfde buitenland dat het dan relatief vaak gaat om goederen voor intermediair gebruik, met name aan de importkant. Dit zou kunnen duiden op verticale integratie van de productieketen; de Nederlandse onderneming investeert bijvoorbeeld in een toeleverancier in het buitenland om haar productieketen te versterken. Niettemin kan op

¹⁴ Op Bonaire (incl. Saba en St. Eustatius) na worden alle gebieden van de voormalige Nederlandse Antillen door het IMF aangemerkt als OFC.

¹⁵ Zie paragraaf 4 voor een toelichting.

¹⁶ De indeling in landengroepen op basis van het inkomen per hoofd is gebaseerd op de indeling die de Wereldbank jaarlijks publiceert in de *World Bank Country and Lending Groups* landenclassificatie

basis van deze eenvoudige uitkruising uiteraard niet worden vastgesteld of dit inderdaad het achterliggende mechanisme is. Daar is verder onderzoek naar de link tussen handel en investeringen voor nodig.

Tabel 9 Samenstelling van de goederenhandel naar BEC-goederensoort en handels- en investeringspartner

2014	importwaarde		exportwaarde	
	met investeringen	zonder investeringen	met investeringen	zonder investeringen
<i>in procenten</i>				
kapitaalgoederen	11,3	16,0	16,3	15,3
goederen voor intermediair verbruik	69,4	50,5	57,0	50,5
goederen voor finale consumptie	16,8	22,2	25,4	23,5
niet-gecategoriseerde goederen	2,6	11,3	1,3	10,8
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 10 lijkt verdere ondersteuning voor dit idee te bieden; met name in de lage- en middeninkomenslanden zien we dat investeringen ter plaatse vooral gepaard gaan met de import van goederen voor intermediair verbruik uit die landen. Aan de exportkant valt op dat investeringen in lage-inkomenslanden relatief veel samengaan met de export van consumptiegoederen naar deze landen. Dit zou op een mechanisme kunnen wijzen waarbij Nederlandse bedrijven markten in ontwikkelingslanden bij voorkeur bedienen via een lokaal verkoopfiliaal en niet op afstand.

Tabel 10 Samenstelling van de goederenhandel naar inkomensniveau van de handels- en investeringspartner en BEC-goederensoort

2014	wel buitenlandse investeringen			geen buitenlandse investeringen		
	Laag & middel-laag	Middel-hoog	Hoog	Laag & middel-laag	Middel-hoog	Hoog
<i>importwaarde</i>						
kapitaalgoederen	0,5	9,8	11,9	10,0	22,8	16,3
goederen voor intermediair verbruik	76,9	78,7	67,6	58,6	54,2	55,6
goederen voor finale consumptie	22,5	11,5	17,4	31,3	22,8	24,1
niet-gecategoriseerde goederen	0,0	0,0	3,1	0,1	0,2	4,0
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>exportwaarde</i>						
kapitaalgoederen	12,9	27,6	15,5	12,5	19,0	16,4
goederen voor intermediair verbruik	50,5	48,0	57,8	55,0	50,5	54,7
goederen voor finale consumptie	36,0	21,6	25,6	16,9	20,8	26,5
niet-gecategoriseerde goederen	0,6	2,8	1,2	15,6	9,6	2,5
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 11 Gelijktijdigheid van investeringen en handel per bestemmingsland¹⁷

<i>top-30, 2014</i>	aantal deel- nemingen	aantal onder- nemingen	Nederlandse onderneming investeert en realiseert op het bestemmingsland ook:		
			import (incl. two-way trading, %)	export (incl. two-way trading, %)	two-way trading (%)
Duitsland	5.972	4.245	22,3	24,6	17,8
België	4.748	3.509	20,7	20,4	15,6
Verenigd Koninkrijk	2.607	1.972	23,7	29,3	19,3
Frankrijk	2.074	1.612	27,4	36,5	23,6
Verenigde Staten	2.042	1.552	33,1	34,1	24,4
Spanje	1.673	1.283	18,0	24,9	15,8
Polen	1.693	1.131	22,4	28,4	18,3
Zwitserland	1.114	855	18,5	26,1	14,5
Hong Kong	1.027	854	19,9	15,2	8,1
Italië	1.095	838	29,1	33,5	23,9
Tsjechië	914	638	20,2	25,9	16,3
Roemenië	919	563	9,4	15,6	7,1
China	841	557	50,1	40,2	32,9
India	687	528	21,6	21,8	13,4
Zweden	641	517	22,4	29,6	18,4
Singapore	620	504	14,1	28,6	11,7
Turkije	659	501	20,0	29,3	16,0
Brazilië	693	500	13,6	22,0	10,4
Rusland	705	491	.	30,8	10,0
Hongarije	666	487	18,1	23,6	15,4
Canada	556	437	16,5	22,9	9,8
Denemarken	476	421	21,9	32,1	18,5
Australië	496	409	10,8	23,2	7,6
Oostenrijk	465	394	21,3	27,2	17,0
Zuid-Afrika	493	388	15,2	25,8	10,1
Luxemburg	580	387	7,5	10,6	4,9
Portugal	437	334	14,7	24,0	11,4
Ierland	434	319	15,4	21,6	10,7
Curaçao	405	315	.	7,9	.
Mexico	517	300	14,3	22,0	10,7

Tabel 11 gaat dieper in op de situatie waarin een onderneming een deelneming heeft in een specifiek buitenland en daarnaast tegelijkertijd importeert uit en/of exporteert naar datzelfde land. Bijvoorbeeld, Tabel 11 laat zien dat 4.245 unieke ondernemingen gezamenlijk 5.972 deelnemingen in Duitsland aanhielden in 2014. Van deze ruim 4000 ondernemingen importeerde 22,3 procent in hetzelfde jaar ook uit Duitsland en een kwart exporteerde naar Duitsland. Het grootste deel van deze handelaars deed beide tegelijk. Bij de meeste bestemmingslanden ligt het percentage ondernemingen dat zowel investeert in als handelt met het doeland tussen de 20 en 30 procent.

¹⁷ In deze en volgende tabellen is de informatie in sommige cellen onderdrukt uit vertrouwelijkheidsoverwegingen. Deze cellen zijn gemarkeerd met een punt (.).

Dat lijkt wellicht laag, maar hierbij moet aangetekend worden dat ook typische dienstensectoren, waar effectief weinig goederenhandel te verwachten valt, meelopen in deze cijfers. Daar vallen bijvoorbeeld ook de holdingmaatschappijen onder, waar aanzienlijke buitenlandse investeringen aangehouden worden, maar nauwelijks handel zit. Dit zien we bijvoorbeeld terug bij bestemmingslanden met een gunstig belastingklimaat waar de percentages geregeld onder de 10 procent liggen; Hong Kong, Luxemburg, Curaçao. Aan de andere kant van het spectrum valt vooral China op. De helft van de ondernemingen met deelnemingen in China importeert ook uit dat land en 40 procent exporteert naar China. Dit is een indicatie dat investeringen in China relatief vaak gaan om investeringen in bijvoorbeeld productiecapaciteit ter plaatse.

Tabel 12 Gelijktijdigheid van investeringen en handel per bestemmingsland in niet-dienstverlenende bedrijfstakken per bestemmingsland

<i>top-30, 2014</i>	aantal deel- nemingen	aantal onder- nemingen	Nederlandse onderneming investeert en realiseert op het bestemmingsland ook:		
			import (incl. two-way trading, %)	export (incl. two-way trading, %)	two-way trading (%)
Duitsland	3.108	2.245	38,8	42,4	31,5
België	2.375	1.679	39,8	38,6	30,7
Verenigd Koninkrijk	1.331	1.010	42,5	52,8	35,5
Frankrijk	1.159	913	44,5	60,0	39,4
Verenigde Staten	936	709	53,7	58,8	42,9
Polen	793	584	40,8	49,5	33,7
Spanje	717	597	37,2	49,4	33,2
Hong Kong	581	489	29,9	22,1	12,5
Italië	576	469	49,9	55,4	41,2
Zwitserland	529	386	34,7	49,0	28,2
China	518	345	70,4	58,3	48,7
Tsjechië	429	325	37,5	45,2	30,8
Rusland	365	259	.	50,6	17,4
Zweden	363	285	39,3	50,9	33,0
Brazilië	359	264	22,0	36,0	17,4
Turkije	352	275	32,0	46,9	26,5
Hongarije	350	256	32,4	41,0	27,3
India	350	274	39,1	36,9	24,5
Roemenië	350	254	20,1	30,7	15,0
Canada	311	236	22,5	36,9	15,7
Singapore	298	240	.	49,2	21,3
Denemarken	273	239	36,4	51,9	31,8
Mexico	269	158	24,7	38,6	19,0
Zuid-Afrika	250	198	24,2	44,4	17,7
Australië	244	214	.	39,3	14,5
Oostenrijk	237	197	39,6	48,7	32,5
Portugal	221	170	28,2	42,9	22,4
Oekraïne	218	129	14,7	37,2	7,8
Ierland	207	157	28,0	37,6	19,7
Luxemburg	186	131	.	29,0	13,7

Tabel 12 biedt dezelfde informatie als Tabel 11, maar dan specifiek voor bedrijfstakken waar een substantiële rol van goederenhandel verwacht kan worden (effectief gaat het dan om de bedrijfstakken zoals getoond in Tabel 6). Het buiten beschouwing laten van typische dienstensectoren heeft tot gevolg dat de percentages ondernemingen die zowel investeren in als handelen met hetzelfde land aanzienlijk hoger liggen. In Duitsland en België liggen deze percentages rond de 40 procent, in andere voor Nederland belangrijke markten als het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en de Verenigde Staten zelfs op 50-60 procent. In het algemeen geldt dat ondernemingen gelijktijdig met investeren vaker exporteren dan importeren. Singapore, Rusland en Australië zijn in dat verband vooral belangrijk als exportbestemmingen. Uitzonderingen op dit beeld zijn Hong Kong, China en India. Voor China geldt dat 70 procent van de ondernemingen die er investeren ook importeren uit dat land. Toch zien we in deze cijfers nog steeds dat bestemmingen met een gunstig belastingklimaat aan de onderkant van het spectrum zitten; Ierland, Luxemburg, Hong Kong. Hong Kong is in dit verband een complexe casus, aangezien het zowel een belangrijke overslaghaven is voor goederen als aangemerkt wordt als OFC.

Tabel 13 Volgtijdigheid van investeringen en handel per bestemmingsland in niet-dienstverlenende bedrijfstakken per bestemmingsland (top-11)

	<i>situatie in 2014:</i>				<i>situatie in 2013:</i>			
	import & investeringen bestemmingsland		export & investeringen bestemmingsland		import & investeringen bestemmingsland		export & investeringen bestemmingsland	
	wel inv./	wel inv./	geen inv./	geen inv./	wel inv./	wel inv./	geen inv./	geen inv./
	wel	geen	wel	geen	wel	geen	wel	geen
	import	import	import	import	export	export	export	export
Duitsland	85,1	2,2	10,3	2,4	85,0	2,3	9,7	3,0
België	84,5	2,7	9,9	3,0	86,1	2,2	8,8	2,9
Verenigd Koninkrijk	83,9	4,4	9,3	2,3	85,7	3,0	9,0	2,3
Frankrijk	86,5	.	6,9	.	86,5	3,6	8,0	1,8
Verenigde Staten	73,2	9,7	11,3	5,8	77,9	6,5	12,0	3,6
Polen	81,5	8,8	.	.	84,4	.	8,3	.
Spanje	80,2	.	10,4	.	81,4	.	10,5	.
Hong Kong	41,8	41,1	9,6	7,5	64,8	17,6	.	.
Italië	82,1	.	9,4	.	82,3	.	10,8	.
Zwitserland	75,4	12,7	.	.	81,0	.	9,5	.
China	81,1	4,1	10,3	4,5	78,1	7,0	10,0	5,0

Tabel 13 borduurt voort op de informatie uit Tabel 12 door te kijken in hoeverre de investeringen de handel volgen of vice versa. Concreet laat de tabel zien hoe de groep bedrijven die in 2014 zowel investeerde in als importeerde uit (exporteerde naar) een specifiek land zich ontwikkeld heeft ten opzichte van een jaar eerder. Bijvoorbeeld, ongeveer 900 ondernemingen combineerde een investering in Duitsland met import in 2014 (Tabel 12), van deze groep deed liefst 85 procent in 2013 hetzelfde.¹⁸ In tien procent van deze gevallen volgde investering de import, ofwel, in 2013 importeerde de onderneming al wel uit Duitsland, maar had het nog geen deelneming ter plaatse. We laten deze cijfers voor een beperkt aantal landen zien omdat de onderliggende aantallen snel teruglopen, waardoor de cijfers in een toenemend aantal cellen onderdrukt zouden moeten

¹⁸ Merk op dat dit gaat om onderneming-land relaties. Dat wil zeggen dat noch de deelneming noodzakelijkerwijs dezelfde hoeft te zijn in beide jaren, noch de leverancier van goederen.

worden. De tabel liet zien dat de relaties van ondernemingen met landen op de korte termijn behoorlijk stabiel zijn, 75-85 procent van de investerende ondernemingen liet in 2013 en 2014 hetzelfde bilaterale handels- en investeringspatroon zien. Als er sprake is van veranderende patronen lijkt het in een meerderheid van de gevallen zo te zijn dat de investering de handel volgt. Opnieuw valt Hong Kong op, daar zien we relatief veel volatiliteit waarbij de handel de investering juist volgt. Niettemin moeten de hier geschetste patronen uiteraard gedurende langere tijd in kaart gebracht worden om meer robuuste uitspraken te kunnen doen over de mate waarin investeringen de handel volgen of vice versa.

Tabel 14 en Tabel 15 ten slotte tonen dezelfde informatie als Tabel 12 en Tabel 13, maar dan geaggregeerd over bedrijfstakken in plaats van bestemmingslanden. We kijken nog steeds naar de mate waarin investeringen in een specifiek land gepaard gaan met handel met hetzelfde land, maar in plaats van per bestemmingsland stellen we dit beeld nu per bedrijfstak samen.

Tabel 14 Gelijktijdigheid van investeringen en handel per bestemmingsland in niet-dienstverlenende bedrijfstakken per bedrijfstak

2014	aantal deel- nemingen	aantal onder- nemingen	Nederlandse onderneming investeert en realiseert op het bestemmingsland ook:		
			import (incl. two-way trading, %)	export (incl. two-way trading, %)	two-way trading (%)
Landbouw, bosbouw en visserij	682	541	26,8	40,3	21,8
Delfstoffenwinning, water, energie en afval	798	537	22,5	23,5	14,3
Voedingsmiddelen-, en tabakindustrie	1.267	904	47,8	66,4	41,7
Textiel-, kleding-, en lederindustrie	285	247	36,8	59,1	30,8
Hout- en bouwmaterialenindustrie	282	189	33,3	38,6	24,9
Papier en grafische industrie	491	356	43,8	55,6	35,4
Raffinaderijen, chemie en kunststof	1.767	1.278	45,5	64,9	41,0
Farmaceutische industrie	406	227	.	69,6	44,5
Metaalindustrie	883	706	44,3	58,1	39,2
Elektrotechnische en machine-industrie	1.837	1.465	44,9	60,9	40,0
Transportmiddelen- industrie	449	310	59,0	61,6	48,7
Overige industrie en reparatie	674	485	32,0	43,3	26,0
Bouwnijverheid	1.336	875	11,9	14,3	7,4
Detailhandel en horeca	1.427	1.053	33,3	34,9	24,1
Groothandel	10.682	8.524	28,9	35,0	20,5

Een intuïtief logisch beeld ontstaat. In een aantal bedrijfstakken zien we dat investeringen relatief weinig gepaard gaan met handel, zoals de landbouw, delfstoffenwinning (waaronder ook water, energie en afval ressorteren), bouwnijverheid en detailhandel. De relatief lage percentages bij de groothandel lijken op het eerste gezicht wellicht verrassend, maar zijn ook goed te verklaren. Deze

bedrijven zijn relatief vaak internationaal actief als handelaar in goederen, maar de structuur van deze ondernemingen is vaak van dien aard dat investeringen en handel niet parallel hoeven te lopen. Denk bijvoorbeeld aan een mondiaal opererende autofabrikant met een regionaal distributiehoofdkwartier in Nederland. Deze zijn doorgaans als groothandel gecategoriseerd in het ABR en kunnen lokale distributiecentra elders als dochterbedrijven aanhouden, terwijl de handel tussen filialen bijvoorbeeld statistisch via het (buitenlandse) moederbedrijf loopt of als doorvoer niet zichtbaar is in de getoonde statistieken. Niettemin is meer onderzoek nodig, bijvoorbeeld naar de rol van transitohandel, om hier robuustere uitspraken over te kunnen doen.

In andere, typisch industriële sectoren, zien we aanzienlijke percentages van ondernemingen waarbij buitenlandse investeringen gepaard gaan met, met name, export naar het bestemmingsland tot tegen de 70 procent in de voedingsmiddelenindustrie, de farmaceutische industrie en de raffinage. De transportmiddelenindustrie valt op vanwege het feit dat de helft van de ondernemingen investeren combineert met two-way trading. Dit zou verklaard kunnen worden door het feit dat de transportmiddelenindustrie een goed voorbeeld is van een bedrijfstak waarin het mondiaal opknippen van productieketens in kleine schakels gemeengoed is.

Tabel 15 Volgtijdigheid van investeringen en handel per bestemmingsland in niet-dienstverlenende bedrijfstakken per bedrijfstak

	<i>situatie in 2014:</i>				<i>situatie in 2013:</i>			
	import & investeringen bestemmingsland		export & investeringen bestemmingsland		import & investeringen bestemmingsland		export & investeringen bestemmingsland	
	wel inv./	wel inv./	geen inv./	geen inv./	wel inv./	wel inv./	geen inv./	geen inv./
	wel	geen	wel	geen	wel	geen	wel	geen
	import	import	import	import	export	export	export	export
Landbouw, bosbouw en visserij	89,7	.	.	.	84,4	6,9	.	.
Delfstoffenwinning, water, energie en afval	71,9	14,9	.	.	76,2	11,1	.	.
Voedingsmiddelen-, en tabakindustrie	74,1	10,2	12,0	3,7	79,3	5,2	13,2	2,3
Textiel-, kleding-, en lederindustrie	87,9	.	.	.	86,3	7,5	.	.
Hout- en bouwmaterialenindustrie	85,7	.	.	.	84,9	.	.	.
Papier en grafische industrie	73,1	.	13,5	.	76,3	.	17,7	.
Raffinaderijen, chemie en kunststof	79,4	10,0	.	.	82,4	4,1	11,0	2,5
Farmaceutische industrie	46,4	.	.	38,2	50,0	.	.	38,6
Metaalindustrie	81,2	.	9,3	.	80,5	.	14,4	.
Elektrotechnische en machine-industrie	77,5	5,9	12,8	3,8	79,8	3,3	12,9	4,0
Transportmiddelenindustrie	82,0	9,3	.	.	86,4	.	8,9	.
Overige industrie en reparatie	79,4	9,7	.	.	77,1	.	11,0	.
Bouwnijverheid	72,1	15,4	.	.	64,0	14,4	13,6	8,0
Detailhandel en horeca	74,6	8,3	13,7	3,4	78,3	6,8	10,3	4,6
Groothandel	79,0	9,2	8,6	3,2	80,7	7,6	9,2	2,5

Voor wat betreft de ontwikkeling van investerings- en handelsrelaties tussen 2013 en 2014 zien we uiteraard opnieuw veel stabiliteit. Niettemin zijn er veel behoorlijke verschillen tussen bedrijfstakken. De farmaceutische industrie springt er uit, daar zien we dat liefst 40 procent van de ondernemingen die in 2014 zowel investeerde in als handelde met een specifiek land dat in 2013 geen van beide deed. Een mogelijke verklaring hiervoor ontbreekt. In de delfstoffenwinning en de bouwnijverheid zien we dat de handel relatief vaak de investering volgt. In de detailhandel en de voedingsmiddelen-, papier- en de machine-industrie is dat beeld juist omgekeerd.

3. Vervolgonderzoek

Voor een vervolg op de in deze notitie gepresenteerde beschrijvende schets zijn op dit moment twee sporen denkbaar. Enerzijds liggen er mogelijkheden voor verdere kennisopbouw door op datagebied verder de diepte in te gaan en op die manier de beschrijvende analyse verder aan te scherpen en in te kleuren. Anderzijds kan in de analyses de volgende stap gezet worden door de in deze notitie beschreven patronen econometrisch verder uit te diepen. In deze paragraaf zetten we de eerste ideeën voor beide sporen verder uiteen.

Het opbouwen van een langere tijdreeks aan gedetailleerde microdata is cruciaal. Effectief hebben we bijvoorbeeld pas vanaf 2013 het complete beeld van de mate waarin goederenexport naar en investeringen in een land samengaan. Voor analyses rond de vraag 'wat volgt wat', die conceptueel bijvoorbeeld kaderen in het 'proximity-concentration'-vraagstuk, is het van belang om over een (aanzienlijk) langere periode te onderzoeken of en zo ja hoe investeringen en handel elkaar volgen. Als er een langere tijdreeks beschikbaar is kan bijvoorbeeld ook econometrisch gekeken worden of handelsrelaties met landen waar het bedrijf een fysieke aanwezigheid heeft bestendiger zijn dan relaties zonder fysieke aanwezigheid.

Op dit moment wordt binnen het CBS een tijdreeks ontwikkeld met microdata omtrent internationale handel in diensten. Deze zouden logischerwijs een belangrijke aanvulling zijn op de in deze notitie gepresenteerde cijfers, waardoor het mogelijk wordt in kaart te brengen in hoeverre investeringen en handel samengaan in dienstverlenende bedrijfstakken. Ook in het vraagstuk BFI's zijn dit waardevolle data, denk bijvoorbeeld aan vergoedingen voor het gebruik van intellectueel eigendom die in grensoverschrijdende belastingconstructies veelvuldig worden ingezet.

Ook het confronteren van de voor deze beschrijvende exercitie samengestelde microdata met gegevens over transitohandel (doorvoer) zou een waardevolle extensie zijn. De analyses laten zien dat een flink deel van de buitenlandse deelnemingen bij de groothandel ressorteren, maar dat deze investeringsrelaties niet frequent gepaard gaat met goederenhandel. De mechanismen die onderliggend zijn aan deze patronen worden wellicht duidelijk als ook patronen in de doorvoer zichtbaar worden gemaakt. In dit proces is het vermoedelijk ook raadzaam om enkele illustratieve cases op ondernemingsniveau te onderzoeken en in kaart te brengen hoe investerings- en handelspatronen op elkaar aansluiten.

De rol van Bijzondere Financiële Instellingen in de microdata van investeringen is diffuus. Deels koppelen deze niet vanuit de fiscale data aan het Algemeen Bedrijven Register, deels wel. Het is dus niet zo dat BFI's integraal wel of niet meelopen in de cijfers. Tegelijkertijd is er geen eenduidigheid over wat een BFI typeert, dat maakt het moeilijk om deze groep te accommoderen in de analyses door ze bewust wel of niet mee te nemen. Tegelijkertijd bestaat het vermoeden wel dat in veel van de gepresenteerde cijfers de BFI's een belangrijke rol spelen. Verder onderzoek is wenselijk, waarbij

de ambitie zou kunnen zijn om een set criteria te ontwikkelen op basis waarvan ondernemingen als BFI 'gevlagd' kunnen worden. Onderdeel van dit traject zou het geschikt maken voor microdataonderzoek van de gegevens over de waarde van deelnemingen moeten zijn. Deze data zijn beschikbaar, maar een kwaliteitsslag is nodig om deze data geschikt te maken voor dit type onderzoek. In het verlengde hiervan is het ook wenselijk om nader te onderzoeken wat het deel van de buitenlandse investeringen dat niet koppelt aan het ABR precies behelst. Vanaf 2015 is er meer informatie beschikbaar over deze gevallen en weten we bijvoorbeeld dat een groot deel wel voorkomt in het Handelsregister. Zijn dit vooral BFI's? Zo ja, wat karakteriseert ze? Wat kunnen we hiervan leren voor de identificatie van BFI's in het deel dat wel koppelt aan het ABR? Zo nee, wat weten we dan over de activiteiten die zij wel ontplooiën?

Een meer analytisch vervolgvraagstuk betreft de mate waarin investeren in het buitenland van invloed is op een onderneming. Gaan de meer productieve bedrijven investeren in het buitenland of worden zij productiever doordat zij investeren en daardoor bijvoorbeeld hun productieprocessen anders kunnen inrichten? Maakt het daarbij nog uit in welk land wordt geïnvesteerd en om wat voor type investering het gaat? Wat doet dit met de overlevingskansen van ondernemingen? Hoe zit het met de werkgelegenheid bij ondernemingen die in het buitenland investeren? Gaan investerende ondernemingen meer of juist minder personeel in dienst nemen en gaat het daarbij vooral om hoog- of juist laagopgeleiden?

Een relevante verdiepingsslag voor de langere termijn kan gelegen zijn in decompositie van de microdata omtrent buitenlandse investeringen in termen van motief en type. Gaat het bijvoorbeeld om een greenfield of brownfield investering? Betreft het een deelneming die is ingegeven door belastingstructureringsmotieven? Is het een deelneming die wordt gedaan puur vanuit winstoogpunt, omdat de onderneming verwacht een positief rendement op een investering te behalen? Of gaat het om een investering in een fysieke aanwezigheid, gemotiveerd door waardeketen- of marktmotieven, in de vorm van bijvoorbeeld een productiefaciliteit, een verkoopfiliaal of een logistiek centrum? Deze meer kwalitatieve informatie over buitenlandse deelnemingen is niet vastgelegd in het bestaande datamateriaal, maar niet uitgesloten is dat er in de toekomst mogelijkheden komen om het onderzoek op dit terrein een impuls te geven.

4. Databronnen en bewerking

Directe Buitenlandse Investeringen

In het reguliere statistische proces van het CBS (SFGO/OFATS) worden de buitenlandse investeringen van grote ondernemingen goed gedocumenteerd. In combinatie met een uitvraag onder grote investeerders door De Nederlandsche Bank voldoet Nederland daarmee aan Europese verplichtingen aangaande de verslaglegging op dit onderwerp. Niettemin is het voor onderzoek rond het thema globalisering wenselijk om een breder beeld te hebben van de groep bedrijven die investeert in het buitenland en ook zicht te krijgen op de kleinere bedrijven en hun gedragingen. Om die reden is er gezocht naar alternatieve databronnen.

In het verleden zijn er microdata ontwikkeld op basis van vennootschapsbelastinggegevens (Vpb), waarmee inzichtelijk gemaakt werd of een onderneming wel of geen investeringen in het buitenland

aanhield. Deze data bestreken de jaren 2008 tot en met 2012 en zijn onder andere gebruikt in een onderzoek naar internationalisering van het midden- en kleinbedrijf (Lemmers, 2014).¹⁹

De afgelopen tijd zijn deze microdata over directe buitenlandse investeringen op basis van de Vpb verder verbeterd. De belangrijkste verrijking is dat niet alleen bekend is of een onderneming wel of geen deelnemingen in het buitenland heeft, maar ook in welk land. Deze gegevens zijn nu beschikbaar voor de jaren 2010-2014. De eerdere tijdreeks bestreek ook de jaren 2008 en 2009, deze jaren zullen in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid ook nog toegevoegd worden aan deze verbeterde tijdreeks.

Voor het samenstellen van deze dataset dienen de gegevens van de deelnemingenbijlage van de aangifte vennootschapsbelasting als bron. Daartoe wordt de definitieve afslag van november als uitgangspunt genomen voor het samenstellen van de microdata over twee verslagjaren eerder.²⁰ Deze definitieve afslag bevat de aangiftes van alle Vpb-plichtige bedrijven voor zover zij geen uitstel verleend hebben gekregen. Op de bijlage deelnemingen vermeldt een onderneming alle externe belangen zowel binnen Nederland als in het buitenland. Naast (beleggings)deelnemingen waarvoor de wet Vpb 1969 vrijstellingen toekent, bevat deze bijlage andere belangen zoals nagekomen baten en lasten van in voorgaande jaren vervreemde deelnemingen. Om deze reden, en omdat onduidelijk is wat een deelneming met een deelnemingspercentage van nul procent in economische zin betekent, zijn in de resulterende microdataset alleen deelnemingen opgenomen met een deelnemingspercentage van meer dan nul procent.

De microdataset bevat enkel gegevens over vennootschapsbelastingplichtige bedrijven ongeacht de omvang van het bedrijf of zijn investeringen. Dat betekent dat bedrijven met een persoonlijke rechtsvorm die aangifteplichtig zijn in het kader van de Inkomstenbelasting niet in deze dataset voorkomen. Dit heeft echter naar verwachting minimale gevolgen, aangezien investeren in het buitenland een complexe aangelegenheid is die naar alle waarschijnlijk door een marginaal aantal bedrijven met een persoonlijke rechtsvorm (veelal kleine bedrijven) wordt ondernomen.

Databewerking

De verrijkingsslag waarin de informatie over bestemmingsland wordt toegevoegd is een bijzonder arbeidsintensief proces. In veel gevallen geeft de onderneming in haar aangifte niet aan in welk land een deelneming wordt aangehouden. In dat geval is via omliggende informatie gekeken of het land alsnog kon worden bepaald. De volgende hoofdroutes zijn bewandeld. (1) Het land is ingevuld op basis van plaatsinformatie als deze, in tegenstelling tot de landinformatie, niet ontbrak. (2) Als voor een deelneming een fiscaal nummer is ingevuld dat koppelt aan de Eenhedenbase van het CBS²¹, dan is aangenomen dat het een deelneming in Nederland betreft. (3) Waar mogelijk is op basis van informatie in de naam van de deelneming het land ingevuld. Denk hierbij aan rechtsvorm of landsnaam. Daarna zijn de deelnemingen met de grootste investeringswaarde waar de landinformatie nog ontbrak met de hand nagezocht en ingevuld. Daarnaast is de ingevulde landinformatie gecontroleerd, gevalideerd en waar nodig gecorrigeerd. Voor die gevallen waarbij het niet mogelijk bleek te bepalen in welk land de deelneming gevestigd, maar wel zeker is dat het

¹⁹ Lemmers, O., L. Rozendaal, F. van Berkel en R. Voncken (2014). Internationalisering MKB, handelsprioritaire landen en DGGF-landen. Den Haag/Heerlen: CBS.

²⁰ Dit betekent dat medio november 2017 de ruwe data over 2015 beschikbaar komen.

²¹ De Eenhedenbase van het CBS is een centraal systeem waarin verschillende registratiesystematieken van bedrijven in Nederland samenkomen en waar mogelijk aan elkaar gekoppeld worden. Denk aan BTW-nummers, fiscale nummers, Kamer- van-Koophandel-nummer en de bedrijfseenheden (BE's) en ondernemingsgroepen (OG's) die het CBS onderscheidt.

in het buitenland is, is er een aparte categorie 'buitenland, land onbekend' gecreëerd.²² De resterende deelnemingen zonder landinformatie (doorgaans enkele duizenden per verslagjaar) zijn visueel geïnspecteerd, waar mogelijk alsnog toegewezen aan een land (denk aan typefouten of ontbrekende spaties waardoor toewijzingsalgoritmen in een eerder stadium geen soelaas boden) en bij twijfel toegewezen aan een aparte categorie 'buitenland?'. Deze laatste categorie is vanwege de onzekerheid omtrent de toewijzing niet meegenomen in de in deze notitie gepresenteerde cijfers.

Het resulterende microdatabestand is geordend op het niveau van individuele deelnemingen. Per fiscaal nummer is voor iedere afzonderlijke deelneming vastgelegd wat de naam van de deelneming is, in welk land en/of plaats deze gevestigd is, wat het deelnemingspercentage is en wat de waarde van de deelneming is volgens drie waarderingssystematieken.²³

Verdere verrijking

Om deze microdata te kunnen verrijken met aanvullende informatie moeten we de investeringsdata eerst koppelen aan het Algemeen Bedrijven Register (ABR) van het CBS. Het ABR is de kapstok van alle data op het niveau van individuele bedrijven. Het CBS heeft als standaard economische meeteenheid de zogeheten bedrijfseenheid (BE). Daarnaast kennen we de zogeheten ondernemingsgroep (OG). Dit is 'het bedrijf' zoals het publiek het meestal zal herkennen, dat wil zeggen (het Nederlandse deel van) een concern in de grootste zin van het woord. De grotere Nederlandse OG's kunnen uit meerdere BE's bestaan. Het ABR biedt informatie over enkele basiskenmerken van de BE en de OG, zoals bedrijfstak, grootteklasse en, via een aanpalende registratie, informatie over buitenlandse zeggenschap. Deze informatie maakt het bijvoorbeeld mogelijk om het zelfstandig midden- en kleinbedrijf (zmkb) af te bakenen.²⁴

De investeringsdata, geordend op fiscaal nummer, worden eerst gekoppeld aan juridische entiteiten (een tussengelegen registratie) en vervolgens doorgekoppeld aan ondernemingsgroepen. Er is dus geen koppeling gelegd van fiscale nummers naar bedrijfseenheden. Dit kan alleen indirect via de bovenliggende OG, waarbij verondersteld zou moeten worden dat alle BE's in de ondernemingsgroep een buitenlandse deelneming hebben als de OG deze heeft. Voor wat betreft de waarde van de investering wordt de stap naar bedrijfseenheden nog lastiger, omdat in dat geval de investeringswaarde proportioneel naar het aantal werkzame personen verdeeld zou worden over de BE's binnen de OG. Dit lijkt op voorhand geen zinvolle exercitie. Derhalve is ervoor gekozen de microdata over directe buitenlandse investeringen op het niveau van de OG samen te stellen en de aanvullend gekoppelde data te aggregeren naar hetzelfde niveau. Een deel van de buitenlandse deelnemingen wordt gerapporteerd door ondernemingen met een fiscaal nummer dat niet koppelt aan het ABR. Dit zijn voor een groot deel zogeheten 'zwevende entiteiten' die wel fiscaal gevestigd zijn in Nederland, maar hier niet of nauwelijks productiemiddelen (arbeid) inzetten en/of omzet genereren. Deze ondernemingen worden niet opgenomen in het ABR, maar houden wel vaak (aanzienlijke) investeringen in het buitenland aan. In totaal gaat het om grofweg een derde van de buitenlandse investeringen zowel in waarde als in aantallen dat niet koppelt aan het ABR.

Handel in goederen

Deze aanvullende gekoppelde data betreffen in eerste instantie microdata omtrent internationale handel in goederen (IHG). Deze statistiek wordt samengesteld op het niveau van de bedrijfseenheid

²² Denk hierbij bijvoorbeeld aan deelnemingen met de afgekorte rechtsvorm GmbH in de bedrijfsnaam.

²³ Onderscheiden wordt de nominale waarde van de aandelen in de deelnemingen, het opgeofferd bedrag en de fiscale balanswaardering. Deze gegevens zijn echter nog niet geschikt gemaakt voor onderzoeksdoeleinden.

²⁴ Een bedrijf wordt tot het zelfstandig mkb gerekend als de bovenliggende OG minder dan 250 werkzame personen heeft en de uiteindelijke zeggenschap niet in het buitenland berust.

en is voor de beschrijvende analyses in deze notitie dus geaggregeerd naar het niveau van de ondernemingsgroep. De IHG is een statistiek met alle import en export van bedrijven met een Nederlands btw-nummer die goederenhandel met het buitenland voeren. De gebruikte exportcijfers zijn daarbij inclusief wederuitvoer maar exclusief doorvoer. Bedrijven zijn altijd verplicht hun handel met landen buiten de EU te specificeren in termen van herkomst/bestemming en type product (de brondata gaat uit van de SITC-goederenclassificatie. Voor intra-EU handel geldt dit alleen voor bedrijven met export die boven de rapportagedrempel van 1,2 miljoen euro ligt (drempel sinds 1 januari 2016).

Vanaf 2013 zijn de IHG-exportdata aangevuld met gegevens uit de ICP (Opgaaf Omzetbelasting IntraCommunaire Prestaties). In de ICP geven bedrijven bij de belastingdienst aan hoe veel hun export naar ieder EU-land bedroeg. De belastingdienst verzamelt deze gegevens onder andere ter bestrijding van belastingfraude. Daarmee geeft deze bron tegelijkertijd ook de mogelijkheid om een beter beeld te krijgen van de handel met de afzonderlijke EU-landen. Het CBS heeft een methode ontwikkeld om voor de kleinere exporteurs toch te bepalen met welke landen zij handelen. Daarmee is voor de jaren vanaf 2013 van een flink groter deel van de bedrijven bekend hoeveel het met ieder afzonderlijk land handelde. Deze geografische dimensie is uiteraard van belang voor het analyseren van handelspatronen.

De productdimensie van de internationale handel in goederen zijn geaggregeerd volgens de systematiek van de *Broad Economic Categories* (BEC) classificatie van de Verenigde Naties. Deze onderscheid handel in (1) goederen voor intermediair verbruik, (2) goederen voor finale consumptie en (3) kapitaalgoederen.